

کتاب‌شناسی کتاب‌های نظری ادبیات تطبیقی در کشورهای عربی و ایران از آغاز تا سال ۱۳۹۱ ه‍.ش/۲۰۱۲ م

حیدر خضری *

چکیده

در این مقاله سعی شده است تا کتاب‌شناسی نسبتاً کاملی از کتاب‌های نظری ادبیات تطبیقی در دو حیطه ترجمه و تألیف ارائه شود. دامنه مکانی تحقیق دربرگیرنده کشورهای عربی و ایران و دامنه زمانی تحقیق از آغاز تا ابتدای سال ۱۳۹۱ ه‍.ش/۲۰۱۲ م، و دامنه زبانی آن شامل زبان‌های عربی و فارسی است. در این کتاب‌شناسی، علاوه بر شناسه کتاب، به مهم‌ترین نکات موجود در رابطه با پیوندهای زبانی و ادبی عربی-فارسی اشاره شده است. در برخی موارد نیز اشتباهات و کم‌دقتی‌های سایر پژوهشگران ایرانی و عرب‌زبان در این زمینه گوشزد شده است.

کلیدواژه‌ها: کتاب‌شناسی، ادبیات تطبیقی در جهان عرب، ادبیات تطبیقی در ایران.

* عضو هیئت علمی دانشگاه ماردین آرتوکللو، ترکیه

پیام‌نگار: haidarkhezri@artuklu.tr

«...چه هنگام شاهد حضور پژوهش‌های کتاب‌شناسی خواهیم بود؛ پژوهش‌هایی که ادبیات تطبیقی عربی هیچ‌گاه از آنها بی‌نیاز نخواهد بود...»^۱.

مقدمه

بی‌شک نگارش کتاب‌شناسی کامل و دقیقی در زمینه ادبیات تطبیقی در جهان عرب و ایران کاری سخت و طاقت‌فرسا است. گستره بسیار وسیع، دامنه زمانی طولانی، دشواری انتقال آثار از کشوری به کشور دیگر — به‌ویژه در دوره انزوای ادبیات تطبیقی در کشورهای شرقی و فقدان ارتباط عمیق و همیشگی آنان با یکدیگر — و همچنین از بین رفتن و نایاب بودن تعداد قابل توجهی از این کتاب‌ها از مهم‌ترین مشکلات پیش روی تهیه این کتاب‌شناسی به شمار می‌رود. عدم وجود سالنامه ادبیات تطبیقی و نیز کتاب‌شناسی‌های دقیق و کامل و دوره‌ای در این زمینه، مشکل تهیه این کتاب‌شناسی را دوچندان می‌کند. کارهای مشابهی که در این زمینه در کشورهای غربی انجام شده، حاصل تلاش و همکاری دو یا چند پژوهشگر است. این موضوع به عنوان یک ضرورت اساسی به‌ویژه هنگامی نمود بارزتری دارد که دامنه مکانی پژوهش به طور هم‌زمان شامل دو یا چند کشور باشد.

استفاده از ادبیات تطبیقی و مبانی آن برای نیل به برخی اهداف، که گاه با اهداف والای مورد بحث در حیطه خود ادبیات تطبیقی در تعارض‌اند، به همراه اعمال سلیقه شخصی از جانب برخی ناقدان کشورهای عربی و ایران در این حیطه، سبب بروز اختلاف نظرهایی در رابطه با ادبیات تطبیقی و نیز پژوهش‌های شکل‌گرفته در این زمینه شده است. بعضی از این پژوهش‌ها در نظر برخی از این ناقدان در حیطه ادبیات تطبیقی قرار می‌گیرند، حال آنکه همین پژوهش‌ها در نظر برخی دیگر هیچ‌جایگاهی در جهان ادبیات تطبیقی ندارند. علاوه بر این، می‌توان باصراحت ادعا کرد که برخی از پژوهش‌های موجود در کشورهای عربی و ایران که عناوین تطبیقی دارند، هیچ رابطه‌ای با ادبیات تطبیقی ندارند و، برعکس، برخی پژوهش‌های فاقد عناوین تطبیقی رابطه‌ای عمیق و محکم با ادبیات تطبیقی و مباحث آن دارند.

^۱ محمد غنیمی هلال، الأدب المقارن، ط ۱، ۱۹۵۲م، ص ۵۶ (به نقل از: علوش، مكونات الأدب المقارن فی العالم العربی، ص ۷۷۰).

در این کتاب‌شناسی، سعی کرده‌ام با دیدی جامع و دقیق شناسه تمامی کتاب‌های نظری^۱ ادبیات تطبیقی را در کشورهای عربی و ایران ذکر کنم. ترجمه‌های نظری در این حیطه را نیز بر همین اساس در کتاب‌شناسی آورده‌ام تا، علاوه بر تکمیل چشم‌انداز ادبیات تطبیقی در کشورهای عربی و ایران، میزان مشارکت و نوآوری و نیز جایگاه اعراب و ایرانیان در این زمینه آشکارتر گردد. روند جمع‌آوری این منابع که حین تدوین رساله دکتری من در دانشگاه دمشق انجام شد، حدود پنج سال به طول انجامید. ۹۰ تا ۹۵ درصد کتاب‌هایی که در این کتاب‌شناسی به آنها اشاره شده، در آرشیو من وجود دارند یا شخصاً آنها را از نزدیک مشاهده و مطالعه کرده‌ام. در مورد بقیه کتاب‌ها، با توجه به اخلاق علمی و نیز برای رفع مسئولیت از خود، به منبعی که شناسه کتاب را از آن برداشته‌ام اشاره کرده و آن را با عبارت «به نقل از ...» از سایر موارد مجزا کرده‌ام. منابع مورد استناد در این زمینه نیز منابع آکادمیک و معتبر بوده‌اند و مؤلفان آنها از چهره‌های شاخص و تاثیرگذار ادبیات تطبیقی عربی و نیز نقد معاصر عربی به شمار می‌روند. هر یک از کتاب‌های این کتاب‌شناسی که در فهرست‌های کتاب‌شناسی سایر اندیشمندان عرب‌زبان — خواه به صورت درست یا نادرست، کامل یا ناقص — ذکر شده‌اند، با علامت ستاره (*)^۲ مشخص شده‌اند تا، علاوه بر پابندی به اخلاق علمی و نیز اشاره به فضل تقدم آن بزرگواران، کمکی هم به سایر پژوهشگرانی باشد که به

^۱ برخی از کتاب‌ها هم‌زمان به مباحث نظری و کاربردی پرداخته‌اند؛ شناسه این کتاب‌ها هم تا حد امکان در این مقاله ذکر شده است.

^۲ مدخل‌هایی که با علامت (*) مشخص شده‌اند در دومین فهرست کتاب‌شناسی سعید علوش نیز ذکر شده‌اند. (علوش. *مكونات الأدب المقارن فی العالم العربی*. ۱۹۸۷، ص ۷۷۰-۸۰۶). مدخل‌هایی که با علامت (*)^۲ مشخص شده‌اند در سومین فهرست کتاب‌شناسی سعید علوش نیز ذکر شده‌اند. (علوش. *مدارس الأدب المقارن، دراسة منهجية*. ۱۹۸۷، ص ۱۹۸-۲۰۰، ۳۴۱-۳۴۲). مدخل‌هایی که با علامت (*)^۳ مشخص شده‌اند در فهرست کتاب‌شناسی حسام الخطیب نیز ذکر شده‌اند. (الخطیب. *آفاق الأدب المقارن عربیاً و عالمیاً*. ۱۹۹۹، ص ۳۰۱-۳۰۷). مدخل‌هایی که با علامت (*)^۴ مشخص شده‌اند در فهرست کتاب‌شناسی علی شلش نیز ذکر شده‌اند. (شلش. ۱۹۹۹، ص ۱۶۸-۱۷۴). مدخل‌هایی که با علامت (*)^۵ مشخص شده‌اند در فهرست کتاب‌شناسی عزالدین المناصرة نیز ذکر شده‌اند. (المناصرة، *النقد الثقافي المقارن، منظور جدلی تفکیکی*. ۲۰۰۵، ص ۷۳۴-۷۴۱). مدخل‌هایی که با علامت (*)^۶ مشخص شده‌اند در فهرست کتاب‌شناسی برهان أبوعلی نیز ذکر شده‌اند. (أبوعلی. ۲۰۱۰، ص ۵۶-۱۱۳).

چگونگی پیدایش و سیر تحول این قبیل پژوهش‌ها علاقه‌مندند و زمینه لازم برای مقایسه را برای آنان فراهم سازد.

در مورد تاریخچه پیدایش مطالعات کتاب‌شناسی در حیطه ادبیات تطبیقی جهان عرب و ایران می‌توان به طور خلاصه اشاره کرد که اولین کتاب‌شناسی ادبیات تطبیقی عربی را سعید علوش در مقاله‌ای با عنوان «بلیوگرافیه الأدب المقارن فی العالم العربی» در سال ۱۹۷۹ منتشر کرد (ص ۲۰۷-۲۵۰). علوش یک بار دیگر همین کتاب‌شناسی را با تغییرات و حذف و اضافاتی در کتاب‌های *مکونات الأدب المقارن فی العالم العربی* (۱۹۸۷، ۷۷۰-۸۰۶) و *مدارس الأدب المقارن، دراسة منهجية* (۱۹۸۷، ص ۱۹۸-۲۰۰، ۳۴۱-۳۴۲) منتشر ساخت. این سه کتاب‌شناسی علوش در مجموع شامل حدود ۱۳ کتاب نظری تألیفی و سه کتاب نظری ترجمه‌شده در زمینه ادبیات تطبیقی عربی هستند. چهارمین کتاب‌شناسی ادبیات تطبیقی عربی، با تمرکز بر ادبیات کشورهای شرقی و اسلامی، را یوسف بکار در مقاله‌ای با عنوان «بلیوگرافیه الدراسات العربیة المقارنة فی اللغات الشرقية و آدابها» در سال ۱۹۹۰ منتشر کرد (ص ۵۰۴-۵۱۰). بکار در این کتاب‌شناسی به پنج کتاب نظری تألیفی در حیطه ادبیات تطبیقی عربی اشاره کرده است. پنجمین کتاب‌شناسی ادبیات تطبیقی عربی را حسام الخطیب در سال ۱۹۹۲ و در کتاب *آفاق الأدب المقارن عربیاً و عالمیاً* منتشر کرد. الخطیب در این کتاب‌شناسی به ۳۷ کتاب نظری تألیفی در زمینه ادبیات تطبیقی عربی اشاره کرده است. این کتاب‌شناسی را غسان السید در سال ۱۹۹۴ از حسام الخطیب اقتباس کرده و بدون هیچ‌گونه تغییری به پایان کتاب خود با عنوان *الحرية الوجودية بین الفكر و الواقع، دراسة فی الأدب المقارن* افزوده است. ششمین کتاب‌شناسی ادبیات تطبیقی عربی — صرف‌نظر از کتاب‌شناسی غسان السید — را علی شلش در سال ۱۹۹۵ در کتاب *الأدب المقارن بین التجربتين الأمريكية و العربیة* منتشر کرده است (ص ۱۶۸-۱۷۴). شلش در این کتاب‌شناسی به ۵۰ کتاب نظری تألیفی در زمینه ادبیات تطبیقی عربی — و یا کتاب‌هایی که به طور مستقیم به مباحث نظری ادبیات تطبیقی عربی مربوط می‌شوند — اشاره کرده است. در سال ۱۹۹۹، چاپ دوم کتاب *آفاق الأدب المقارن عربیاً و عالمیاً* تألیف حسام الخطیب با تغییرات و حذف و اضافات قابل توجهی روانه بازار شد. این نسخه شامل کتاب‌شناسی جدیدی نیز بود

که، صرف‌نظر از کتاب‌های تکراری و جلد‌های مختلف یک کتاب، ۵۲ کتاب نظری تألیفی و هشت کتاب نظری ترجمه‌شده در زمینه ادبیات تطبیقی را در بر می‌گرفت (ص ۳۰۱-۳۰۷). هفتمین کتاب‌شناسی ادبیات تطبیقی عربی — صرف‌نظر از کتاب‌شناسی غسان السید، و نیز کتاب‌شناسی جدید حسام الخطیب — در سال ۲۰۰۵ توسط عزالدین المناصرة در کتاب *النقد الثقافي المقارن، منظور جدلی تفکیکی* منتشر شد (ص ۷۳۴-۷۴۱). این کتاب‌شناسی شامل حدود ۳۰ کتاب نظری تألیفی و چهار کتاب نظری ترجمه‌شده در زمینه ادبیات تطبیقی عربی است. آخرین و کامل‌ترین کتاب‌شناسی موجود در حوزه ادبیات تطبیقی عربی تا به امروز را برهان أبوعسلی، دانشیار گروه زبان و ادبیات عربی دانشگاه دمشق و دارای تخصص ادبیات تطبیقی (عربی-آلمانی) منتشر کرده است. دامنه زمانی کتاب‌شناسی أبوعسلی در قسمت آثار ترجمه‌شده سال‌های ۱۹۴۸ تا ۱۹۹۹ است و شناسه ۱۶ کتاب نظری ترجمه‌شده را شامل می‌شود. این کتاب‌شناسی در قسمت آثار تألیفی سال‌های ۱۹۴۸ تا ۲۰۰۲ را پوشش می‌دهد و در بردارنده شناسه ۱۱۶ کتاب نظری تألیفی در حوزه ادبیات تطبیقی عربی است (۲۰۱۰، ص ۵۶-۱۱۳). رویکرد عربی-غربی أبوعسلی و برخی کم‌دقتی‌های ایشان موجب شده است که تعداد قابل توجهی از کتاب‌ها در این کتاب‌شناسی از قلم بیفتد. در این مقاله، برخی کاستی‌ها و اشتباهات ایشان و سایر بزرگوارانی که در این زمینه دست به تألیف زده‌اند گوشزد شده است. در ایران نیز تا به امروز کتاب‌شناسی کاملی از ادبیات تطبیقی در کشورهای عربی و ایران منتشر نشده است، اما می‌توان در این زمینه به کتاب‌شناسی علی عزینیا اشاره کرد که به پایان‌نامه کارشناسی ارشد او با عنوان *وقوف بر اطلال و دمن در ادبیات عربی و فارسی* اضافه شده است. تعداد آثار تألیفی و ترجمه‌شده در حوزه‌های نظری و کاربردی ادبیات تطبیقی عربی در این کتاب‌شناسی به ۱۳۳ کتاب رسیده است (۱۳۸۶، ص ۲۷۴-۲۸۰). علاوه بر آن، می‌توان از فهرست کتاب‌های کاربردی و نظری ادبیات تطبیقی فارسی نام برد که هادی نظری منظم در پایان‌نامه دکتری خود با عنوان *الدراسات المقارنّة بین العربیّة و الفارسیّة علی ضوء المدرسة الفرنسيّة* آورده است (۱۳۸۸، ص ۹۸-۱۲۵). نظری منظم این فهرست را در مقاله‌ای با عنوان *تاریخ الأدب المقارن فی ایران* بار دیگر منتشر کرده است. (۱۳۸۹، ص ۱۲۵-۱۵۱). ویدا

بزرگ‌چمی نیز کتاب‌شناسی پایان‌نامه‌های ادبیات تطبیقی در ایران را در ویژه‌نامه/ادبیات تطبیقی‌نامه فرهنگستان منتشر کرده است (۱۳۸۹، ص ۱۴۶-۱۷۶).
 کتاب‌شناسی حاضر در کشورهای عربی با انتشار کتاب فی الأدب المقارن تألیف عبدالرزاق حمیدة در سال ۱۹۴۸ آغاز و در سال ۲۰۱۲ متوقف شده است. این بخش از کتاب‌شناسی شامل ۲۱ کتاب نظری ترجمه‌شده و ۱۴۷ کتاب نظری تألیفی در زمینه ادبیات تطبیقی است. این روند در ایران با انتشار کتاب ادبیات تطبیقی تألیف جمشید بهنام در سال ۱۳۳۲ ه‍.ش/۱۹۵۳ م آغاز و در سال ۱۳۹۱ ه‍.ش/۲۰۱۲ م متوقف شده است. این بخش از کتاب‌شناسی شامل ۱۴ کتاب نظری ترجمه‌شده و ۱۰ کتاب نظری تألیفی در زمینه ادبیات تطبیقی است.

۱. پژوهش‌های نظری ترجمه‌شده در زمینه ادبیات تطبیقی

الف) آثار ترجمه‌شده از عربی به فارسی

۱. جمال‌الدین، محمد سعید. ادبیات تطبیقی: پژوهشی تطبیقی در ادبیات عربی و فارسی. ترجمه سعید حسام‌پور، حسین کیانی. چاپ اول. شیراز: دانشگاه شیراز، ۱۳۸۹ ه‍.ش/۲۰۱۰ م. این ترجمه از روی چاپ سوم کتاب الأدب المقارن، دراسات تطبیقیة فی الأدبین العربی و الفارسی تألیف محمد السعید جمال‌الدین، استاد دانشگاه عین شمس قاهره، صورت گرفته است. شناسه کتاب در زبان اصلی در همین مقاله در قسمت ۲ الف، مدخل شماره ۲۴ ذکر شده است. نام مؤلف محمد السعید (سعید همراه با ال) جمال‌الدین است، نه آن‌گونه که مترجمان ثبت کرده‌اند.
۲. —. نگاره‌های فارسی بر سنگ‌نوشته ادب عربی: ادبیات تطبیقی؛ تاثیر ادبیات فارسی بر ادبیات عربی. ترجمه قاسم مختاری، محمود شهبازی. چاپ اول. اراک: دانشگاه اراک، ۱۳۸۹ ه‍.ش/۲۰۱۰ م. شناسه کتاب در زبان اصلی در همین مقاله در قسمت ۲ الف، مدخل شماره ۲۵ ذکر شده است. نام مؤلف محمد السعید جمال‌الدین (سعید همراه با ال) است، نه آن‌گونه که مترجمان ثبت کرده‌اند.
۳. الغمری، مکارم. تأثیر فرهنگ اسلامی بر ادبیات روسیه. ترجمه موسی بیدج. چاپ اول. تهران: سوره مهر، ۱۳۷۸ ه‍.ش/۱۹۹۹ م. شناسه کتاب در زبان اصلی در همین مقاله در قسمت ۲ الف، مدخل شماره ۱۰۹ ذکر شده است.

۴. کفافی، محمد عبدالسلام. *ادبیات تطبیقی؛ پژوهشی در باب نظریه ادبیات و شعر روایی*. ترجمه سیدحسین سیدی. چاپ اول. مشهد: به‌نشر (آستان قدس رضوی)، ۱۳۸۲ ه‍.ش/۲۰۰۳ م. شناسه کتاب در زبان اصلی در همین مقاله در قسمت ۲ الف، مدخل شماره ۱۱۶ ذکر شده است.
۵. ندا، طه. *ادبیات تطبیقی*. ترجمه حجت رسولی. چاپ اول. تهران: آوام، ۱۳۸۴ ه‍.ش/۲۰۰۵ م. شناسه کتاب در زبان اصلی در همین مقاله در قسمت ۲ الف، مدخل شماره ۱۳۵ ذکر شده است.
۶. ———. *ادبیات تطبیقی*. ترجمه زهرا خسروی. چاپ اول. تهران: نشر و پژوهش فرزانه روز، ۱۳۸۰ ه‍.ش/۲۰۰۱ م.
۷. ———. *ادبیات تطبیقی*. ترجمه هادی نظری منظم. چاپ اول. تهران: نشر نی، ۱۳۸۳ ه‍.ش/۲۰۰۴ م؛ چاپ دوم، ۱۳۸۷ ه‍.ش/۲۰۰۸ م. این ترجمه در اصل موضوع رساله کارشناسی ارشد زبان و ادبیات عربی نظری منظم بوده است. نک: *الأدب المقارن*. تألیف طه ندا. شرح و ترجمه: هادی نظری منظم. استاد راهنما: آذرتاش آذرنوش؛ استاد مشاور: خلیل پروینی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد زبان و ادبیات عرب. دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، زمستان ۱۳۸۰ ه‍.ش/۲۰۰۱ م.
۸. هلال، محمد غنیمی. *ادبیات تطبیقی*. ترجمه سیدمرتضی آیت‌الله‌زاده شیرازی. چاپ اول. تهران: امیرکبیر، ۱۳۷۳ ه‍.ش/۱۹۹۴ م. این ترجمه از روی چاپ سوم کتاب *الأدب المقارن* نوشته محمد غنیمی هلال صورت گرفته است. شناسه کتاب در زبان اصلی در همین مقاله در قسمت ۲ الف، مدخل شماره ۱۳۸ ذکر شده است. مترجم در بخش پیوست‌ها به برخی پیوندهای موجود میان ادبیات فارسی و ادبیات کشورهای غربی اشاره کرده است.

ب) آثار ترجمه‌شده از زبان‌های غربی (انگلیسی و فرانسه) به فارسی

۱. باسنت، سوزان. *از ادبیات تطبیقی تا پژوهش‌های ترجمه*. ترجمه خلیل محمودی. تهران: احسن، ۱۳۸۷ ه‍.ش/۲۰۰۸ م.

۲. ژون، سیمون: *ادبیات عمومی و ادبیات تطبیقی؛ رساله راهبردی*. ترجمه حسن فروغی. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، ۱۳۹۰.
۳. شورل، ایو. *ادبیات تطبیقی*. ترجمه طهمورث ساجدی. چاپ اول. تهران: امیرکبیر، ۱۳۸۶ هـ/۲۰۰۷ م.
۴. فریدریش، ورنر و دیوید هنری ملون. *چشم‌انداز ادبیات تطبیقی غرب؛ از دانته تا یوجین اونیل*. ترجمه نسرین پروینی. چاپ اول. تهران: سخن، ۱۳۸۸ هـ/۲۰۰۹ م.
۵. گیار، ماریوس فرانسوا. *ادبیات تطبیقی*. ترجمه علی‌اکبر خان‌محمدی. تهران: پاژنگ، ۱۳۷۴ هـ/۱۹۹۵ م.
۶. ولک، رنه و آوستن وارن. *نظریه ادبیات*. ترجمه ضیاء موحد و پرویز مهاجر. تهران: مؤسسه انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۷۳ هـ/۱۹۹۴ م.

ج) آثار ترجمه‌شده از زبان‌های غربی (انگلیسی، فرانسه و روسی) به عربی

۱. اتیامبل، رینی. *أزمة الأدب المقارن*. ترجمه سعید علوش. الدار البيضاء: المؤسسة الحديثة للنشر، ۱۹۸۷ م (*۶؛ به نقل از: المناصرة، ۲۰۰۵، ص ۷۳۶).
۲. باجو، دانیل هنری. *الأدب العام و المقارن*. ترجمه الدكتور غسان السيد. دمشق: اتحاد الكتاب العرب، ۱۹۹۷ م (*۶).
۳. باسنیت، سوزان. *الأدب المقارن؛ مقدمة نقدية*. ترجمه أميرة حسن نويرة. القاهرة: المجلس الأعلى للثقافة، المشروع القومي للترجمة (۱۲۸)، ۱۹۹۹ م (*۶).
۴. براور، اس. اس. *الدراسات الأدبية المقارنة؛ مدخل*. ترجمه عارف حذيفة، الطبعة الأولى. دمشق: وزارة الثقافة، ۱۹۸۶ م (*۳، *۶).
۵. برونیل، بییر، کلود بیشوا؛ آندریه میشل روسو. *ما الأدب المقارن؟* ترجمه الدكتور غسان السيد. الطبعة الأولى. دمشق: منشورات دار علاءالدين، ۱۹۹۶ م (*۶).
۶. بشوا، کلود؛ آندریه میشل روسو. *الأدب المقارن*. ترجمه و تقديم الدكتور رجاء عبدالمنعم جبر. الطبعة الأولى. الكويت: دار العروبة، ۱۹۸۰ م (*۳، *۴، *۶).

۷. ———. *الأدب المقارن*. ترجمة الدكتور أحمد عبدالعزيز. الطبعة الأولى. القاهرة: مكتبة الأنجلو المصرية، ۱۹۹۵م (۶*). كتاب در سال ۱۹۹۸ برای بار دوم و در سال ۲۰۰۱ برای بار سوم در همان انتشارات تجدید چاپ شده است.
۸. تیجم، بول فان. *الأدب المقارن*. [دون مترجم]. القاهرة: دار الفكر العربی، [دون تاریخ] (۶*، ۵*، ۴*، ۳*). بیشتر محققان عرب زبان تاریخ انتشار این ترجمه را سال ۱۹۴۸ دانسته‌اند، همچنان‌که ترجمه آن را به سامی الدروبی نسبت داده‌اند.
۹. ———. *الأدب المقارن*. ترجمة سامی مصباح الحسامی. بیروت- صیدا: المكتبة العصرية، [دون تاریخ] (۶*، ۳*). حسام الخطیب معتقد است که این کتاب در سال ۱۹۶۸ ترجمه شده است (نک الخطیب، ۱۹۹۹: ص ۳۰۷).
۱۰. ———. *الأدب المقارن*. ترجمة محمد محمود الخضری. دائرة المعارف الأدبية، دار الفكر العربی، [دون تاریخ] (۶*).
۱۱. جیرمونسکی، فیکتور مکسیموفیش. *علم الأدب المقارن؛ شرق و غرب*. ترجمه و تقدیم غسان مرتضی. الطبعة الأولى. حمص-سوریا: [دون ناشر]، ۲۰۰۴م.
۱۲. دیمه، آلکساندر. *مبادئ علم الأدب المقارن*. ترجمة الدكتور محمد یونس. مراجعة الدكتور عباس خلف. الطبعة الأولى. بغداد: وزارة الثقافة والإعلام، دار الشؤون الثقافية العامة (سلسلة المئة كتاب)، ۱۹۸۷م (۶*، ۴*، ۳*).
۱۳. ستالکنخت، نیوتن ب.؛ هورست فرنز. *الأدب المقارن؛ المنهج والمنظور*. ترجمة و قدم له فؤاد عبدالمطلب. الطبعة الأولى. حمص-سوریا: دار التوحیدی للنشر، ۲۰۰۷م (ط. ۲. دمشق: منشورات الهيئة العامة السورية للكتاب، ۲۰۱۱م).
۱۴. عدد من المقارنین الفرنسیین؛ إشراف بییر برونیل و إیف شیفریل. *الوجیز فی الأدب المقارن*. ترجمة الدكتور غسان السید. [دون مکان النشر]: [دون ناشر]، ۱۹۹۹م (۶*).
۱۵. غویار، ماریوس فرانسوا. *الأدب المقارن*. ترجمة الدكتور محمد غلاب. مراجعة الدكتور عبدالحلیم محمود. الطبعة الأولى. القاهرة: سلسلة الألف كتاب (۴۴). لجنة البیان العربی، ۱۹۵۶م (۶*، ۲*، ۳*، ۴*، ۵*).

۱۶. —. *الأدب المقارن*. ترجمه هنری زغیب. الطبعة الأولى. بيروت-باريس: سلسلة زدنی علماء منشورات عویدات، ۱۹۷۸م (*۲، *۳، *۵، *۶).
۱۷. غیفورد، هنری. *الأدب المقارن*. ترجمه و قدّم له فؤاد عبدالمطلب. الطبعة الأولى. حمص-سورية: دار التوحیدی للنشر، ۲۰۰۱م.
۱۸. لیفن، هاری. *انکسارات؛ مقالات فی الأدب المقارن*. ترجمه عبدالکریم محفوظ. الطبعة الأولى. دمشق: وزارة الثقافة والإرشاد القومي، ۱۹۸۰م (*۲، *۳، *۴، *۵، *۶).
۱۹. مجموعة من المؤلفين. *دراسات فی الأدب المقارن*. ترجمه محمد الخزعلي. الطبعة الأولى. إربد-الأردن: مؤسسة حمادة، ۱۹۹۵م (*۶).
۲۰. ولیک، رنیه؛ آوستن و آرن. *نظریه الأدب*. تعریب الدكتور عادل سلامة. الرياض: دار المريخ للنشر، ۱۴۱۲هـ/۱۹۹۲م.
۲۱. —. *نظریه الأدب*. ترجمه محیی‌الدین صبحی. مراجعة الدكتور حسام الخطیب، دمشق: الطبعة الأولى، ۱۹۷۲م (*۶). این کتاب چندین بار در سوریه و لبنان تجدید چاپ شده است.

۲. تألیفات نظری در زمینه ادبیات تطبیقی

الف) در کشورهای عربی

۱. إبراهيم، عبد الحمید. *الأدب المقارن من منظور الأدب العربی؛ مقدمة و تطبیق*. الطبعة الأولى. الدمام-السعودية: إصدار نادى المنطقة الشرقية الأدبی، ۱۹۹۷م (*۶). مؤلف در فصل سوم (ص ۱۸۲-۱۹۳) به بررسی و مقایسه معراج در آثار محمد اقبال و محمد محمود الزبیری پرداخته است. این کتاب در سال ۱۹۹۷ در انتشارات دارالشروق قاهره و بیروت تجدید چاپ شده است.
۲. أبوالرضا، سعد. *البنیة الفنية و العلاقات التاريخية؛ دراسة فی الأدب المقارن*. الإسكندرية: منشأة المعارف، ۱۹۹۰م (*۳، *۶). برهان أبوعسلی تاریخ انتشار این کتاب را اشتباهاً سال ۱۹۹۳ ذکر می‌کند (أبوعسلی ۲۰۱۰م، ص ۶۰). تاریخ صحیح انتشار این کتاب، همان‌طور که حسام الخطیب در کتاب‌شناسی خود اشاره کرده، سال ۱۹۹۰ است. اما خود حسام الخطیب نیز به جای کلمه البنية از کلمه البیئة

- استفاده کرده است که به احتمال زیاد اشتباه تایپی است. مؤلف از یک طرف به بررسی پدیده تأثیر و تأثر بین ادبیات‌های عربی و فارسی می‌پردازد، و از طرف دیگر تأثیر ادبیات فارسی در ادبیات غرب را مورد بررسی قرار می‌دهد.
۳. أبوالسعود، فخری. *فی الأدب المقارن و مقالات أخرى*. إعدد جیهان عرفة. تقدیم محمود علی مکی. [القاهرة]: الهيئة المصرية العامة للكتاب، ۱۹۹۷م (*۶).
۴. أبوزیادة، خلیل عبدالمجید محمد. *دراسات أدبية مقارنته بین العربية و الفارسیة*. الطبعة الأولى. جامعة الأزهر: كلية اللغات و الترجمة، ۱۹۸۷م.
۵. إدريس، محمد جلاء. *الأدب المقارن قضايا و تطبيقات*. القاهرة: دار الثقافة العربية، ۲۰۰۰م (*۶).
۶. ———. *قضايا الأدب المقارن فی إطار الدراسات السامية*. الجيزة: المركز القومي للدراسات العربية والإسلامية (فجر)، ۱۹۹۲م (*۶).
۷. الأسود، عبد الغفور. *مدخل إلى الأدب المقارن*. جامعة الأزهر: كلية اللغة العربية، ۱۹۹۰م (*۶).
۸. اصطفی، عبدالنبي. *العرب و الأدب المقارن*. دمشق: وزارة الثقافة-الهيئة العامة السورية للنشر الكتاب، ۲۰۰۷م.
۹. *أعمال الملتقى الأول للمقارنين العرب حول موضوع الأدب المقارن عند العرب؛ المصطلح والمنهج*، عنابة من ۸ إلى ۱۲ جويلیه (تموز) ۱۹۸۴م. الجزائر: جامعة عنابة، معهد اللغة والأدب العربی، دیوان المطبوعات الجامعية، الساحة المركزية (بن عكنون)، ۱۹۹۱م (*۳، *۵، *۶).
۱۰. ألتونجی، محمد. *دراسات فی الأدب المقارن*. دمشق: منشورات اتحاد الكتاب العرب، ۱۹۸۳م (*۳، *۴، *۵، *۶). این کتاب یکبار دیگر با تغییراتی در عنوان، محتوا و نیز تعداد صفحات چاپ شده است (نک: محمد ألتونجی. *الأداب المقارنته*. الطبعة الأولى. بیروت: دار الجیل، ۱۹۹۵م). ألتونجی در بخش قابل توجهی از این کتاب به بررسی روابط زبانی و ادبی اعراب و ایرانیان می‌پردازد که از جمله آنها می‌توان به مواردی مانند رستم و عتیره، قصه‌های قرآنی، اسراء و معراج اشاره کرد. (برای مشاهده نقد این کتاب نک خضری ۲۰۱۱، ص ۱۱۸-۱۱۹).

۱۱. البحیری، محمد محمد. *الأدب المقارن*. القاهرة: مطبعة الأزهر، ۱۹۵۳م (*۶،*۳،*۴،*۵).
۱۲. بدیر، حلمی. *بحوث تجريبية في الأدب المقارن*. القاهرة: الدار الفنية، ۱۹۸۸م (*۶،*۳،*۴). این کتاب با تغییرات عمده‌ای در عنوان، محتوا و تعداد صفحات در سال ۲۰۰۱ تجدید چاپ شده است (نک *الأدب المقارن؛ بحوث و دراسات* الاسكندرية: دار الوفاء، ۲۰۰۱ م).
۱۳. بعلی، حفناوی. *مدخل في نظرية النقد الثقافي المقارن*. الطبعة الأولى. بيروت: الدار العربية للعلوم ناشرون؛ الجزائر: منشورات الاختلاف، ۲۰۰۷م.
۱۴. البقاعی، شفیق. *الأنواع الأدبية: مذاهب ومدارس في الأدب المقارن*. بيروت: مؤسسة عزالدین، ۱۹۸۵م (*۶،*۳،*۴). حسام الخطیب به‌اشتباه عنوان کتاب را *الأنواع الأدبية: مذاهب ومدارس من الأدب المقارن* ذکر کرده است (الخطیب، ۱۹۹۹م، ص ۳۰۴).
۱۵. بکار، یوسف حسین. *الوجه الآخر؛ دراسات نقدية*. الطبعة الأولى. الدوحة-قطر: دار الثقافة، ۱۹۸۶م. مؤلف در فصل پنجم به بررسی و نقد کتاب‌های *الأدب المقارن* اثر طه ندا، و *دراسات في الأدب المقارن* نوشته بدیع محمد جمعة پرداخته است. علاوه بر این، یوسف بکار در فصلی از این کتاب به خط سیر پژوهش‌های شکل گرفته بین ادبیات‌های فارسی و عربی، و نیز محققان برجسته این حیطه — مانند عبدالوهاب عزام، محمد غنیمی هلال و محمد عبدالسلام کفافی که در این زمینه بر طه ندا و محمد بدیع جمعة پیشی گرفته‌اند — اشاره کرده است. مباحث این فصل، در واقع، عناوین دو مقاله‌ای هستند که یوسف بکار اولین بار آنها را در سال‌های ۱۹۸۱ و ۱۹۸۵ منتشر کرده است (بکار ۱۹۸۱، ۱۹۸۵).
۱۶. —. *جماعة الديوان وعمر الخيام*. الطبعة الأولى. بيروت: المؤسسة العربية للدراسات والنشر، ۲۰۰۴م. نویسنده در این کتاب رابطه سران انجمن الديوان، یعنی عقاد و شکری و مازنی، را با عمر خیام و رباعیاتش بررسی کرده است.
۱۷. بکار، یوسف؛ خلیل الشیخ. *الأدب المقارن*. الطبعة الأولى. عمان-الأردن: منشورات جامعة القدس المفتوحة، ۱۹۹۶م (*۶).

۱۸. بهی، عصام. *طلائع المقارنات فی الأدب العربی الحديث*. الطبعة الأولى. القاهرة: دار النشر للجامعات، ۱۹۹۶م.
۱۹. البیطار، یعقوب و محمود عید. *الأدب المقارن*. د.ط. اللاذقية: جامعة تشرين-وزارة التعليم العالی. كلية الآداب والعلوم الإنسانية، ۲۰۰۹-۲۰۱۰م.
۲۰. تکریتی، جمیل نصیف. *الأدب المقارن*. بغداد: دار الشؤون الثقافية العامة، ۲۰۰۵م.
۲۱. جبر، رجاء عبد المنعم. *الأدب المقارن بین النظرية والتطبيق*. القاهرة: مكتبة الشباب، ۱۹۸۶م (۶*).
۲۲. ———. *تاریخ الأدب المقارن، المبادلات الأدبية بین الأمم*. القاهرة: مكتبة الشباب، ۱۹۸۸م (۶*).
۲۳. الجبوری، عدنان رشید. *الأدب المقارن؛ مفهومه، نشأته، تطوره*. الطبعة الأولى. صنعاء: مرکز عبادى للدراسات والنشر، ۲۰۰۶م.
۲۴. جمال‌الدین، محمد السعید. *الأدب المقارن؛ دراسات تطبيقية فی الأدب العربی والفارسی*. القاهرة: دار ثابت، ۱۹۸۹م (۳*، ۴*، ۶*). این کتاب در سال ۱۹۹۶ بدون هیچ تغییری در دارالاتحاد تجدید چاپ شده است. مؤلف در این کتاب به بررسی قضیه معراج، لیلی و مجنون در ادبیات عربی و فارسی، رباعیات خیام و نیز محمد عبده و فرهنگ فارسی پرداخته است. (برای مشاهده نقد این کتاب نک خضری ۲۰۱۱، ص ۱۱۹-۱۲۲)
۲۵. ———. *تقوش فارسیة علی لوحة عربیة؛ مقالات فی الفكر الإسلامی والأدب المقارن*. الطبعة الأولى. القاهرة: الدار الثقافية للنشر، ۲۰۰۰م. مطالب این کتاب را می‌توان به طور کلی در دو بخش عمده مورد بررسی قرار داد: بخش اول شامل مقالاتی در زمینه فکر، ادبیات، قضیه هویت و غیره است. بخش دیگر کتاب به پیوندهای ادبیات عربی و ادبیات فارسی مربوط می‌شود و شامل مباحثی مانند شاهنامه و ادبیات عربی، محمد غنیمی هلال و ادبیات فارسی، و پیامبر (ص) در شعر محمد اقبال است.
۲۶. جمعة، بدیع محمد. *دراسات فی الأدب المقارن*. بیروت: دار النهضة العربیة، ۱۹۷۸م (۲*، ۳*، ۴*، ۶*). این کتاب تا به امروز چندین بار با تغییرات و حذف و اضافاتی

- تجدید چاپ شده است که از جمله آنها می‌توان به چاپ سال ۱۹۸۰ اشاره کرد. بیشترین صفحات این کتاب به روابط ادبیات عربی با ادبیات فارسی اختصاص دارد. (برای مشاهده نقد این کتاب نک خضری ۲۰۱۱، ص ۱۱۶-۱۱۸)
۲۷. الجمعية المصرية للأدب المقارن. *الأدب المقارن في العالم العربي*. الكتاب السنوي. القاهرة: الدار العربية، ۱۹۹۱م (*۳، *۴، *۶). حسام الخطيب به اشتباه تعداد صفحات این کتاب را ۲۳۶ صفحه ذکر کرده است (الخطيب ۱۹۹۹، ص ۳۰۲).
۲۸. ———. *قضايا الأدب المقارن في الوطن العربي-أعمال المؤتمر الدولي*. تحرير أحمد عثمان. القاهرة: مركز الدراسات اللغوية والأدبية المقارنة، جامعة القاهرة، كلية الآداب، ۲۰-۲۲ ديسمبر ۱۹۹۵، ۱۹۹۸م (*۶).
۲۹. حسان، عبدالحكيم. *الأدب المقارن والتراث الإسلامي؛ دراسة مقارنة في موضوع أخلاق الطبقة الحاكمة في الأدبين العربي والفارسي*. القاهرة: مكتبة الآداب، ۱۹۹۸م (*۶). این کتاب در سال ۲۰۰۰ در همان انتشارت تجدید چاپ شده است.
۳۰. حسن، حسن جاد. *الأدب المقارن*. القاهرة: دار الطباعة المحمدية بالأزهر، ۱۹۶۷م (*۱، *۲، *۳، *۴، *۵، *۶). این کتاب در سال ۱۹۷۵ در همان انتشارات تجدید چاپ شده است.
۳۱. الحکمی، عبدالوهاب علی. *الأدب المقارن؛ دراسة في العلاقات بين الأدب العربي والآداب الأوروبية*. جدة-السعودية: مطبوعات تهامة، الكتاب الجامعي (۱۹)، ۱۹۸۳م (*۳، *۴، *۶).
۳۲. حمود، ماجدة. *صور أدبية في الحضارة الإسلامية؛ دراسات في صورة الآخر وفي قصص بنت الهدى*. الطبعة الأولى. دمشق: المستشارية الثقافية الإيرانية بدمشق، ۲۰۰۳م. مؤلف این کتاب به بررسی نظریه ایماژ یا سیما در ادبیات تطبیقی می‌پردازد. در زمینه پیوندهای عربی-فارسی، مؤلف سیمای فارس‌ها را در کتاب البخلاء جاحظ مورد نقد و بررسی قرار داده است.
۳۳. ———. *صورة الآخر في التراث العربي*. الطبعة الأولى. الجزائر: منشورات الاختلاف؛ بيروت: الدار العربية للعلوم ناشرون، ۲۰۱۰م.

۳۴. حمید، حسن. *روحی الخالدي رائد الأدب المقارن فی الوطن العربی*. [دون الطبعة]. [دون مکان الطبع]: [دون منشورات]، ۱۹۹۳م.
۳۵. حميدة، عبدالرزاق. *فی الأدب المقارن*. القاهرة: مطبعة العلوم، ۱۹۴۸م (*۱، *۲، *۳، *۴، *۶). عزالدین المناصرة عنوان این کتاب را به اشتباه *الأدب المقارن بین النظرية والتطبيق* ذکر کرده است (نک المناصرة، ۲۰۰۵، ص ۷۳۷).
۳۶. حنطور، أحمد محمد علی. *فی الأدب المقارن نحو تأصيل مدرسة عربية فی المقارنة*. الطبعة الثانية. القاهرة: مكتبة الآداب، ۲۰۰۸م (به نقل از: جمال‌الدین، *ادبیات تطبیقی... ۱۳۸۹ هـ ش/ ۲۰۱۰م*، ص ۳۲۱).
۳۷. خالص، ولید محمود. *أوراق مطوية من تاريخ الأدب المقارن فی الوطن العربی*. الطبعة الأولى. بیروت: المؤسسة العربية للدراسات والنشر، ۱۹۹۷م (*۶).
۳۸. الخضراوی، فخری. *الأدب المقارن بین الغرب والشرق*. [دون مکان الطبع]: دار التراث العربی، [دون تاریخ] (*۶).
۳۹. خضیر، ضیاء. *ثنائیات مقارنته: أبحاث ودراسات فی الأدب المقارن*. بیروت: المؤسسة العربية للدراسات والنشر، ۱۹۹۳م (*۵).
۴۰. الخطیب، حسام. *آفاق الأدب المقارن عربیاً وعالمیاً*. دمشق: دار الفكر، ۱۹۹۲م (*۵، *۶). این کتاب در سال ۱۹۹۹ با تغییرات قابل توجهی در انتشارات دار الفكر المعاصر بیروت و دار الفكر دمشق تجدید چاپ شد.
۴۱. _____. *الأدب العربی المقارن وصبوة العالمية*. الدوحة-قطر: المجلس الوطنی للثقافة والفنون والتراث، ۲۰۰۵م.
۴۲. _____. *الأدب العربی المقارن؛ واجهات وعلاقات*. الدوحة: المكتب العربی للترجمة والنشر، ۲۰۰۱م (*۶).
۴۳. _____. *الأدب المقارن من العالمية إلى العولمة*. الدوحة-قطر: المجلس الوطنی للثقافة والفنون، ۲۰۰۱م.
۴۴. _____. *الأدب المقارن من العالمية إلى العولمة*. الدوحة-قطر: المجلس الوطنی للثقافة والفنون، ۲۰۰۱م (*۶).

۴۵. ———. *الأدب المقارن؛ الجزء الأول: فى النظرية والمنهج*. دمشق: جامعة دمشق، مديرية الكتب الجامعية، مطبعة الإنشاء، ۱۹۸۱م (*۳،*۴،*۶).
۴۶. ———. *الأدب المقارن؛ الجزء الثانى: تطبيقات فى الأدب العربى المقارن*. دمشق: جامعة دمشق، مديرية الكتب الجامعية، مطبعة الإنشاء، ۱۹۸۱-۱۹۸۲م (*۳،*۴،*۶).
۴۷. ———. *الأدب والتكنولوجيا وجسر النصّ المفرع Hypertext*. دمشق-الدوحة: المكتب العربى لتنسيق الترجمة والنشر، ۱۹۹۶م (*۶).
۴۸. خفاجى، محمد عبدالمعنى. *دراسات فى الأدب المقارن*. ج ۱. القاهرة: دار الطباعة المحمدية بالأزهر، ۱۹۶۳م (*۱،*۲،*۳،*۴،*۵،*۶). این کتاب چندین بار در مصر تجدید چاپ شده است. مؤلف در این کتاب به مباحثی مانند هزار و یک شب، مقامات، شاهنامه، قصه از زبان حیوانات، وقوف بر اطلال و دمن و غیره اشاره می‌کند. حسام الخطیب و سعید علوش در ثبت دقیق اسم نویسنده که خفاجی است کم‌دقتی کرده و به اشتباه آن را خفاجة ذکر کرده‌اند (نک الخطیب، ۱۹۹۹، ص ۳۰۲؛ علوش، مکونات...، ۱۹۸۷، ص ۷۷۵).
۴۹. ———. *دراسات فى الأدب المقارن*. ج ۲. الطبعة الأولى. القاهرة: دار الطباعة المحمدية بالأزهر، ۱۹۶۷م. مؤلف در بخشی از این کتاب به بررسی روابط ادبی عربی-فارسی می‌پردازد.
۵۰. خلوصی، صفاء. *دراسات فى الأدب المقارن والمدارس الأدبية*. بغداد: د. منشورات، ۱۹۵۷م (*۳،*۴،*۵،*۶).
۵۱. الخليفة، مبارك حسن. *فى الأدب والأدب المقارن؛ دراسة وتطبيق*. عدن: سلسلة آفاق المعرفة (۱۷)، دار الهمداني، ۱۹۸۵م (*۳،*۶).
۵۲. درویش، أحمد. *الأدب المقارن؛ النظرية والتطبيق*. القاهرة: مكتبة الزهراء، ۱۹۸۴م (*۳،*۴،*۵،*۶). این کتاب چندین بار تجدید چاپ شده است. (نک الأدب المقارن؛ النظرية والتطبيق. القاهرة: الدار الثقافة العربية، ۱۹۹۲م؛ الأدب المقارن؛ النظرية والتطبيق، القاهرة: دار الشرق، ۲۰۰۲م)

۵۳. ——. *نظریه الأدب المقارن وتجلياتها في الأدب العربي*. القاهرة: دار غريب، ۲۰۰۲م (۶*). مؤلف کتاب در رابطه با پیوندهای عربی-فارسی به مباحثی مانند قصه از زبان حیوانات و هزار و یک شب اشاره کرده است.
۵۴. الدهنی، نسرین هانی. *استقبال الأدب الفارسی المعاصر فی الوطن العربی*. الجزء الأول، الجزء الثاني. الطبعة الأولى. بیروت: مرکز الحضارة لتنمية الفكر الإسلامي، ۲۰۰۸م. کتاب در اصل پایان‌نامه کارشناسی ارشد گروه زبان و ادبیات عربی دانشگاه دمشق بوده است. (نک الدهنی، نسرین هانی. *استقبال الأدب الفارسی المعاصر فی الوطن العربی*. بحث معدّ لنیل درجة الماجستير فی الآداب. إشراف الأستاذ الدكتور عبده عبود؛ والأستاذ الدكتور محمد علی آذرشب. جامعة دمشق: كلية الآداب والعلوم الإنسانية، قسم اللغة العربية، ۱۴۲۷ هـ/ ۲۰۰۶م). مؤلف کتاب، با اشاره به خط سیر روابط ادبی و لغوی بین عربی و فارسی، به بررسی موضوع استقبال و تلقی شعر، داستان کوتاه، رمان، و نیز نمایشنامه معاصر فارسی در جهان عرب پرداخته است.
۵۵. الراجحي، عبده. *محاضرات فی الأدب المقارن*. بیروت: دار النهضة العربية، ۱۹۷۳م (۶*). کتاب دربردارنده برخی مباحث مربوط به پیوندهای ادبی عربی-فارسی است.
۵۶. رشید، أمینة. *الأدب المقارن والدراسات المعاصرة لنظرية الأدب*. الطبعة الأولى. القاهرة: الهيئة المصرية العامة للكتاب، ۲۰۱۱م.
۵۷. رضوان، أحمد شوقي عبدالجواد. *مدخل إلى الدرس الأدبي المقارن*. الطبعة الأولى. بیروت: دار العلوم العربية، ۱۹۹۰م (۳*، ۴*، ۵*، ۶*). کتاب، علاوه بر مقدمه‌ای نظری، شامل مجموعه مقالاتی به قلم نویسندگان مختلف است، از جمله مقاله «أدب الشمعة بین منوچهری وأبی الفضل المیکالی» نوشته محمد یونس در زمینه پیوندهای ادبی عربی-فارسی.
۵۸. الرمادی، جمال‌الدین. *فصول مقارنة بین أدبی الشرق والغرب*. بغداد: د. منشورات، ۱۹۵۴م (۳*، ۶*).

۵۹. زکی، أحمد کمال. *الأدب المقارن*. الطبعة الأولى. القاهرة: مؤسسة كليوباترا، ۱۹۸۱م (۳*، ۶*).
۶۰. _____. *الأدب المقارن، الطبعة الأولى*. الرياض: دار العلوم، ۱۹۸۴م (۴*، ۶*).
۶۱. زلط، أحمد. *قضايا واتجاهات الأدب المقارن*. القاهرة: مكتبة هبة النيل العربية، ۲۰۰۹م.
۶۲. سلامة، إبراهيم. *تيارات أدبية بين الشرق والغرب؛ خطة ودراسة في الأدب المقارن*. الطبعة الأولى. القاهرة: المكتبة الأنجلو المصرية، ۱۹۵۱-۱۹۵۲م (۱*، ۲*، ۳*، ۴*، ۵*، ۶*). این کتاب، علاوه بر بیان پیوندهای موجود بین ادبیات عربی با ادبیات کشورهای غربی، اشاره‌ای گذرا به مباحثی مانند ترجمه، تاثیر فرهنگ فارسی در شعر برخی شاعران عرب‌زبان و نیز برخی روابط فرهنگی و زبانی بین ایرانیان و عرب‌زبانان دارد. عزالدین المناصرة به اشتباه از این کتاب با عنوان «دراسات في الأدب المقارن» نام برده و تاریخ چاپ آن را نیز اشتباه ذکر کرده است (المناصرة، ۲۰۰۵، ص ۷۳۴).
۶۳. سلوم، داود. *دراسات في الأدب المقارن التطبيقي*. بغداد: دار الحرية، وزارة الثقافة والإعلام (سلسلة دراسات ۳۵۴)، دائرة الشؤون الثقافية والنشر، ۱۹۸۴م (۳*، ۴*، ۶*).
۶۴. _____. *من آفاق الأدب المقارن*. بيروت: عالم الكتب للطباعة والنشر والتوزيع، ۱۹۹۸م (۶*).
۶۵. _____. *الأدب المقارن*. الطبعة الثانية. القاهرة: مؤسسة المختار، ۲۰۰۳م (به نقل از: جمال‌الدین ۱۳۸۹، ص ۳۱۹).
۶۶. السيد، شفيع. *فصول من الأدب المقارن*. القاهرة: دار الفكر العربي، ۱۹۹۰م (۳*، ۶*).
- این کتاب تا به امروز چندین بار تجدید چاپ شده است. آخرین بار انتشارات دار غریب قاهره آن را در سال ۲۰۰۷م تجدید چاپ کرد. حسام الخطیب تاریخ اولین چاپ این کتاب را به اشتباه سال ۱۹۸۹ ذکر می‌کند (الخطیب ۱۹۹۹، ص ۳۰۲).
۶۷. السيد، غسان. *الحرية الوجودية بين الفكر والواقع؛ دراسة في الأدب المقارن*. [دمشق]: مطبعة زيد بن ثابت، [۱۹۹۴م] (۶*).

۶۸. ———. *دراسات فی الأدب المقارن والنقد*. [دمشق]: مطبعة زید بن ثابت، ۱۹۹۶م (۶*).
۶۹. شاهین، محمد إسماعیل. *فی الأدب المقارن*. القاهرة: ۱۹۸۳م (۶*).
۷۰. الشرفاوی، عبدالکبیر. *الترجمة والنسق الأدبی: تعریب الشاهنامه فی الأدب العربی*. الطبعة الأولى. الدار البيضاء-المغرب: سلسلة المعرفة الأدبية- دار توبقال للنشر، ۲۰۰۹م. کتاب در اصل به بررسی ترجمه عربی بنداری از شاهنامه فردوسی می‌پردازد. این کتاب دومین تلاش نویسنده برای بررسی حماسه‌های جهان، و نیز ترجمه، تلقی و بازتاب آنها در زبان عربی است. اولین اثر الشرفاوی در زمینه حماسه‌های یونانی است. (نک عبدالکبیر الشرفاوی. *شعرية الترجمة: الملحمة اليونانية فی الأدب العربی*. الطبعة الأولى. الدار البيضاء-المغرب: سلسلة المعرفة الأدبية- دار توبقال للنشر، ۲۰۰۷م).
۷۱. شعیب، محمد عبدالرحمن. *الأدب المقارن؛ مسائله ومباحثه*. دط. مصر: مطبعة دار التألیف، ۱۹۶۹م. مؤلف در بخشی از کتاب به بررسی روابط ادبیات عربی و ادبیات فارسی می‌پردازد.
۷۲. ———. *فی الأدب المقارن؛ أصوله وتياراته*. القاهرة: جامعة عين شمس. كلية الألسن، ۱۹۶۸م (۶*، ۳*).
۷۳. شلش، علی. *الأدب المقارن بین التجربتين الأمريکية والعربية*. الطبعة الأولى. الرياض: دار الفیصل الثقافية، ۱۹۹۵م (۶*).
۷۴. الشوآ، عبدالدايم. *فی الأدب المقارن؛ دراسة تطبيقية مقارنة بین الأدبین العربی والإنجلیزی*. الطبعة الأولى. بیروت: دار الحداثة، ۱۹۸۲م (۶*، ۳*، ۴*، ۵*).
۷۵. صالح، عبدالمطلب. *دراسات أدبية مقارنة*. بغداد: دار الشؤون الثقافية العامة، ۱۹۹۴م.
۷۶. ———. *دراسات فی الأدب والنقد المقارن*. بغداد: مطبعة الشعب، ۱۹۷۳م (۶*، ۳*، ۴*، ۵*).
- عزالدين المناصرة به اشتباه از این کتاب با عنوان *دراسات فی الأدب والأدب المقارن* یاد می‌کند (المناصرة، ۲۰۰۵، ص ۷۳۷).

۷۷. ———. مباحث فی الأدب المقارن. بغداد: دار الشؤون الثقافية العامة، وزارة الثقافة والإعلام، ۱۹۸۷م (۳*، ۴*، ۵*، ۶*).
۷۸. ———. موضوعات عربية فی ضوء الأدب المقارن. بغداد: الموسوعة الصغيرة، وزارة الثقافة والإعلام، دار الشؤون الثقافية العامة، ۱۹۸۷م (۶*).
۷۹. الصیاد، فؤاد عبدالمعطی. مباحث فی الأدب المقارن. بیروت: مكتبة كريدية أخوان، ۱۹۷۰م (به نقل از پراندوجی ۱۳۸۷، ص ۲۰۶). هیچ‌کدام از پژوهشگران و متخصصان ایرانی و عرب‌زبان به این کتاب اشاره نکرده‌اند. من نیز، به رغم تلاش فراوان، تا به امروز هیچ اثری از این کتاب نیافته‌ام! تنها فخری بوش در فهرست منابع و مراجع پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود به کتابی از فؤاد عبدالمعطی الصیاد با عنوان محاضرات فی الأدب المقارن اشاره کرده است که شناسه آن در همین مقاله در قسمت ۲ الف، مدخل ۸۰ ذکر شده است.
۸۰. الصیاد، فؤاد. محاضرات فی الأدب المقارن. القاهرة: دار الشریف و سعید رأفت الزيتون، ۱۹۷۵م (به نقل از بوش ۱۴۱۷هـ/۱۹۹۷م، ص ۲۳۹).
۸۱. طاهر، عبدالسلام. نظرات جدیدة فی الأدب المقارن وبعض المساجلات الشعرية. مكة المكرمة: ۱۹۵۷م (۴*، ۶*).
۸۲. طحّان، ریمون. الأدب المقارن والأدب العام. بیروت: دار الكتاب اللبناني، ۱۹۷۲م (۱*، ۲*، ۳*، ۴*، ۵*، ۶*). این کتاب در سال ۱۹۸۳م در انتشارات دار الكتاب اللبناني و مكتبة المدرسة، تجدید چاپ شده است.
۸۳. طحّان، ریمون؛ دینیز بیطار طحّان. وصیة المقارن؛ البیان الكوزموبولیتی. بیروت: دار الكتاب اللبناني، ۱۹۸۲م (۳*، ۶*).
۸۴. طرشونة، محمود. مدخل إلى الأدب المقارن و تطبيقه على ألف ليلة وليلة. تونس: ۱۹۸۶م. چاپ دوم این کتاب در بغداد و در سال ۱۹۸۷ منتشر شده است (۳*، ۴*، ۵*، ۶*).
۸۵. عامر، عطیة. دراسات فی الأدب المقارن. القاهرة: مكتبة الأنجلو المصرية، ۱۹۸۹م (۳*، ۴*، ۵*، ۶*).
۸۶. عبدالحمید، زهران محمد جبر. فی الأدب المقارن. القاهرة: دار البیان، ۱۹۸۵م (۶*).

۸۷. عبدالدایم، صابر. *الأدب المقارن؛ دراسات فى الظاهرة والمصطلح والتأثیر*. القاهرة: ۱۹۹۰م (*، ۴، ۶).
۸۸. عبدالعزيز، أحمد. *نحو نظرية جديدة للأدب المقارن*. ج ۱: *البحث عن النظرية*؛ ج ۲: *استراتيجيات المقارنة*. القاهرة: مكتبة الأنجلو المصرية، ۲۰۰۲م (*، ۶).
۸۹. عبدالهادى، ناول. *الأدب المقارن؛ قضية مصطلح أم قضية إهمال تراث*. [دون مكان النشر]: [دون ناشر]، ۱۹۹۴م.
۹۰. عبود، عبده. *الأدب المقارن، مشكلات وآفاق*. دمشق: اتحاد الكتاب العرب، ۱۹۹۹م (*، ۶).
۹۱. _____. *الأدب المقارن؛ مدخل نظرى ودراسات تطبيقية*. حمص: منشورات جامعة البعث، مديرية الكتب والمطبوعات الجامعية، ۱۹۹۱-۱۹۹۲م (*، ۵، ۶). این کتاب در سال ۱۹۹۷-۱۹۹۸ در همان انتشارات و بدون هیچ تغییری تجدید چاپ شده است.
۹۲. عبود، عبده، ماجدة حمود؛ غسان السيد. *الأدب المقارن؛ مدخلات نظرية ونصوص ودراسات تطبيقية*. الطبعة الأولى. دمشق: جامعة دمشق، ۲۰۰۰-۲۰۰۱م (*، ۶).
۹۳. عتيق، مديحة. *فصول فى الأدب المقارن «دراسة»*. الطبعة الأولى. دار ميم للنشر، ۲۰۱۱م.
۹۴. العراقى، السيد. *الأدب المقارن منهجاً وتطبيقاً*. القاهرة: دار الفكر العربى، ۱۹۸۵م (*، ۳، ۴، ۵، ۶).
۹۵. العرينى، على أحمد. *ظاهرة التأثير والتأثر فى الأدب العرب؛ دراسات جديدة فى الأدب المقارن*. الرياض: مكتبة الخريجي، [دون تاريخ] (*، ۶). به گمان بسيار قوى این کتاب در سال ۱۹۸۴ منتشر شده است.
۹۶. عبرى زايد، على. *الدراسات الأدبية المقارنة فى العالم العربى*. الطبعة الثانية. جامعة القاهرة: مكتبة الشباب، ۱۹۹۷م (*، ۶).
۹۷. العشماوى، محمد زكى. *دراسات فى النقد المسرحى والأدب المقارن*. بيروت: دار النهضة العربية، ۱۹۸۳م (*، ۳، ۴، ۵، ۶). این کتاب در سال ۱۹۹۴ در انتشارات دار الشروق تجدید چاپ شده است. قضیه لیلی و مجنون در عربی و فارسی از مباحثی است که در این کتاب مطرح شده است.

۹۸. العظمة، نذیر. *فضاءات الأدب المقارن: دراسة في تبادل الثيمات والرموز والأساطير بين الآداب العربية والأجنبية*. دمشق: وزارة الثقافة، الهيئة العامة السورية للكتاب، ۲۰۰۷م.
۹۹. عفيفی، رفعت زکی محمود. *بحوث في الأدب المقارن*. القاهرة: دار الطباعة المحمدية، ۱۹۹۷م (۶*).
۱۰۰. عفيفی، محمد الصادق. *النقد التطبيقي والموازنات*. القاهرة: مكتبة الخانجي، ۱۹۷۸م.
۱۰۱. العقيقي، نجيب. *من الأدب المقارن*. القاهرة: [دار المعارف]، ۱۹۴۸م (۱*، ۲*، ۳*، ۴*، ۵*، ۶*).
۱۰۲. ——. *من الأدب المقارن*. ج ۱، الطبعة الأولى. القاهرة: مكتبة الأنجلو مصريه، ۱۹۷۵م (۳*، ۶*); ج ۲، الطبعة الأولى. القاهرة: مكتبة الأنجلو مصريه، ۱۹۷۶م (۶*); ج ۳، الطبعة الأولى. القاهرة: مكتبة الأنجلو مصريه، ۱۹۷۶م (۶*).
۱۰۳. علام، عبدالواحد. *مدخل إلى الأدب المقارن*. القاهرة: مكتبة الشباب، ۱۹۹۰م (۶*).
- این کتاب در سال ۱۹۹۸ تجدید چاپ شده است.
۱۰۴. علوش، سعید. *إشكالية التيارات والتأثيرات الأدبية في الوطن العربي. دراسة مقارنة*. الطبعة الأولى. الدار البيضاء-المغرب: المركز الثقافي العربي، ۱۹۸۶م (۳*، ۶*).
- این کتاب دربردارنده مباحثی پراکنده درباره روابط عربی-فارسی و نیز فارسی-غربی است.
۱۰۵. ——. *مدارس الأدب المقارن؛ دراسة منهجية*. الطبعة الأولى. الدار البيضاء-المغرب: المركز الثقافي العربي، ۱۹۸۷م (۳*، ۴*، ۶*).
- این کتاب دربردارنده مباحثی درباره پیوندهای عربی-فارسی و مجله *الدراسات الأدبية* و مرحوم محمد محمدی است.
۱۰۶. ——. *مكونات الأدب المقارن في العالم العربي*. الطبعة الأولى. بيروت: الشركة العالمية للكتاب؛ الدار البيضاء: سوشبریس، ۱۹۸۷م (۳*، ۴*، ۵*، ۶*).
- کتاب دربردارنده مباحثی درباره مجله *الدراسات الأدبية* و سردبیر ایرانی آن، مرحوم محمد محمدی، است. علوش در این کتاب، علاوه بر این، کتاب‌های نظری و تطبیقی در زمینه پیوندهای عربی-فارسی را نقد و ارزیابی کرده است. برهان

- أبو عسلی به اشتباه کتاب‌شناسی موجود در این کتاب را اولین کتاب‌شناسی موجود در ادبیات عربی پنداشته است (نک أبو عسلی ۲۰۱۰، ص ۶۰) در حالی که اولین کتاب‌شناسی موجود در ادبیات عربی مربوط به سال ۱۹۷۹ است (نک علوش ۱۹۷۹، ص ۲۰۷-۲۵۰).
۱۰۷. عنانی، محمد زکریا. *الأدب المقارن وقضايا التأثير والتأثير*. بیروت: دار کریدیه، ۱۹۹۹م (۶*).
۱۰۸. عنانی، محمد زکریا؛ سعیده رمضان. *مدخل لدراسة الأدب المقارن*. الاسکندریه: طبعة جامعية بالآلة الکاتبة، ۱۹۹۰م (۴*، ۶*).
۱۰۹. الغمری، مکارم. *مؤثرات عربیة و إسلامیة فی الأدب الروسی*. الکویت: دار المعرفة، ۱۹۹۱م (۵*).
۱۱۰. فضل، صلاح. *الأدب المقارن*. بیروت: دار الکتاب اللبنانی؛ القاهرة: دار الکتاب المصری، ۲۰۰۲م.
۱۱۱. القبسی، عودة الله منیع. *تجارب فی النقد الأدبی التطبیقی من منظور إسلامی*. عمان: دار البشیر، ۱۹۸۵م.
۱۱۲. قسم البلاغة والنقد الأدبی والأدب المقارن. محمد غنیمی هلال: *ناقدًا ورائدًا فی دراسة الأدب المقارن*. الطبعة الأولى. القاهرة: دار الفكر العربی، ۱۹۹۶م. این کتاب که به یاد مرحوم محمد غنیمی هلال در بیست و هشتمین سالگرد درگذشت او منتشر شده است، مجموعه مقالاتی است در بررسی زندگی و دستاوردهای در خور توجه و تقدیر او در عرصه ادبیات تطبیقی و نقد ادبی. از آنجا که ادبیات فارسی و مطالعات موجود در این زمینه بخش عمده زندگی کوتاه اما پربار مرحوم غنیمی هلال را به خود اختصاص داده بود، تعداد زیادی از مقالات محققان در این زمینه نیز مربوط به روابط عربی-فارسی و نیز مطالعات مربوط به زبان فارسی است.
۱۱۳. قسم اللغة العربیة وآدابها بجامعة دمشق بالتعاون مع اتحاد الکتاب العرب و جامعة طهران. *أبحاث ندوة: العلاقات الأدبیة واللغویة العربیة-الإیرانیة؛ تاریخها و واقعها و آفاقها* (۲۷-۲۹ تشرين الأول ۱۹۹۹). دمشق: اتحاد الکتاب العرب، ۱۹۹۹م. این

- کتاب دربردارنده بیست مقاله است که در همایش علمی العلاقات الأدبية واللغوية العربية-الإیرانية: تاریخها و واقعها وآفاقها در دمشق ارائه شده‌اند. این همایش با شرکت ۲۸ پژوهشگر از هشت کشور عربی و ایران در سه محور جنبش ترجمه ادبی بین عربی و فارسی، تأثیر و تأثرات موجود بین ادبیات عربی و فارسی، و روابط لغوی بین عربی و فارسی برگزار شد.
۱۱۴. قلقیلة، عبده عبدالعزیز. *مقالة الأدب المقارن. الطبعة الأولى*. مصر: دار المعارف، ۱۹۹۱م (۶*، ۴*).
۱۱۵. کاظم، نجم عبدالله. *فی الأدب المقارن، مقالمات للتطبیق*. عمان-الأردن: دار أسامة، ۲۰۰۱م (۶*).
۱۱۶. کفافی، محمد عبدالسلام. *فی الأدب المقارن؛ دراسات فی نظریة الأدب والشعر القصصی*. بیروت: دار النهضة العربية، ۱۹۷۱م (۱*، ۲*، ۳*، ۴*، ۵*، ۶*). مؤلف در بیشتر صفحات این کتاب حجیم به بررسی روابط عربی-فارسی می‌پردازد. حماسه در ادبیات فارسی، شعر تعلیمی، داستان‌های قرآنی، و مثنوی‌های صوفیانه از مباحث مطرح‌شده در این کتاب است. متأسفانه حسام الخطیب هم در کتاب‌شناسی اول و هم در کتاب‌شناسی دوم خود در ثبت صحیح عنوان کتاب دچار اشتباه شده است در کتاب‌شناسی اول خود، به اشتباه از این کتاب با عنوان *الأدب المقارن* یاد می‌کند و در چاپ دوم کتابش، که دربردارنده کتاب‌شناسی دوم او نیز هست، از این کتاب با عنوان *من الأدب المقارن: دراسات فی نظریة الأدب والشعر القصصی* نام می‌برد که باز هم اشتباه است. (نک الخطیب ۱۹۹۲م، ص ۲۴۲؛ ۱۹۹۹م، ص ۳۰۲. برای مشاهده نقد این کتاب نک خضری ۲۰۱۱م، ص ۱۰۷-۱۱۱)
۱۱۷. لوقا، أنور. *عودة رفاعة الطهطاوی، مراحل استفاقة الفكر فی ضوء الأدب المقارن*. سوسة-تونس: دار المعارف للطباعة والنشر، ۱۹۹۷م.
۱۱۸. المجلس الأعلى لرعاية الفنون والآداب والعلوم الاجتماعية. *ندوة الأدب المقارن ودوره فی تقارب الشعوب*. الجمهورية العربية السورية: وزارة التعليم العالي-جامعة حلب، ۲۰۰۵م.

۱۱۹. مجموعه من الباحثين. *القدس فى الثقافة الإيرانية*. دمشق: الهيئة العامة السورية للكتاب بالتعاون مع المستشارية الثقافية الإيرانية فى دمشق، ۲۰۰۹م. کتاب به بررسی سیمای قدس در خطابه‌های سیاسی، هنر ایرانی و نیز ادبیات فارسی می‌پردازد.
۱۲۰. مجموعه من المؤلفين. *أعمال الملتقى الدولي حول الأدب المقارن عند العرب، عنابة* ۱۹-۱۴ مای ۱۹۸۳م. الجزائر: وزارة التعليم والبحث العلمي، جامعة عنابة، معهد اللغات والآداب، ديوان المطبوعات الجامعية، الساحة المركزية بن عكنون، ۱۹۸۵م (*۶،*۵،*۴).
۱۲۱. محمد، إبراهيم عبدالرحمن. *الأدب المقارن بين النظرية والتطبيق*. القاهرة: ۱۹۷۶م (*۲،*۳،*۴،*۵،*۶). این کتاب چندین بار با تغییراتی در عنوان و تعداد صفحات تجدید چاپ شده است. به نظر می‌رسد که اولین بار با عنوان *دراسات مقارنة* در قاهره در انتشارات مكتبة الشباب به چاپ رسیده است (نک بکار ۱۹۸۵م، ص ۵۱۰). چاپ بعدی کتاب در سال ۱۹۸۲ (نک *النظرية والتطبيق فى الأدب المقارن*. بیروت: دار العودة، ۱۹۸۲م) و آخرین چاپ آن در سال ۲۰۰۰ (نک *الأدب المقارن بين النظرية والتطبيق*. الشركة المصرية العالمية للنشر-لونجمان. عام ۲۰۰۰م) بوده است. در بخشی از این کتاب، به موضوع لیلی و مجنون در ادبیات عربی و فارسی اشاره شده است.
۱۲۲. مدنی، محمد. *مستقبل الأدب المقارن فى الظل العولمة يكون أو لا يكون... تلك هى المسألة*. الطبعة الأولى. جامعة ألمانيا: مركز دراسات المستقبل، دار الهدى للنشر والتوزيع، ۲۰۰۱م.
۱۲۳. المصرى، حسين مجيب. *الاندلس بين شوقى وإقبال؛ دراسة فى الأدب الإسلامى المقارن*. الطبعة الأولى. المنصورة: دار الوفاء، ۱۹۹۴م.
۱۲۴. ———. *فى الأدب الشعبى الإسلامى المقارن*. القاهرة: مكتبة الأنجلو المصرية، ۱۹۸۰م (*۶). این کتاب در سال ۲۰۰۱ در انتشارات الدار الثقافية در قاهره تجدید چاپ شده است.

۱۲۵. ———. *الأدب المقارن؛ أصوله وتطوره ومناهجه*. الطبعة الأولى. القاهرة: دار المعارف، ۱۹۸۷م (*۳،*۴،*۵،*۶). مؤلف در این کتاب به صورت پراکنده به بررسی روابط موجود بین ادبیات عربی و ادبیات فارسی پرداخته است.
۱۲۶. ———. *فی الأدب المقارن، دراسات نظریة وتطبیقیة*. القاهرة: دار المعارف، ۱۹۸۸م (*۴،*۶).
۱۲۷. ———. *مقدمة فی الأدب الإسلامی المقارن*. الطبعة الأولى. القاهرة: عین للدراسات والبحوث الإنسانية والاجتماعية، ۱۹۹۴م (*۶). مؤلف در این کتاب به بررسی روابط ادبی و لغوی موجود میان ادبیات کشورهای اسلامی، به‌ویژه میان ادبیات عربی و ادبیات فارسی، پرداخته است. اولین تلاش در زمینه نظریه‌پردازی درباره آنچه به اشتباه به عنوان الأدب المقارن الإسلامی (ادبیات تطبیقی اسلامی) مطرح شده است در این کتاب مشاهده می‌شود. (برای مشاهده نقد این کتاب نک خضری ۲۰۱۱م، ص ۱۲۲-۱۲۷)
۱۲۸. ———. *نحو أدب إسلامی مقارن*. الطبعة الأولى. القاهرة: دار المعارف، ۱۹۸۹م (*۳،*۴،*۵).
۱۲۹. المناصرة، عزالدین. *المناقشة والنقد المقارن؛ منظور إشکالی*. بیروت: المؤسسة العربية للدراسات والنشر، ۱۹۹۶م (*۶).
۱۳۰. ———. *النقد الثقافي المقارن*. ط ۱. عمان: دار مجدلای، ۱۹۸۸م؛ ط ۳، ۲۰۰۵م (به نقل از المناصرة ۲۰۰۶م، ص ۴۶۱).
۱۳۱. ———. *علم التناص المقارن (نحو منهج عنكبوتی تفاعلی)*. اردن: دار مجدلای للنشر والتوزيع، ۲۰۰۶م.
۱۳۲. ———. *بیان الأدب المقارن؛ إشکالیة الحدود*. [حوار]: منشورات الجمعية الثقافية، ۱۹۸۵م (*۶).
۱۳۳. ———. *مقدمة فی نظریة المقارنة*. عمّان-الأردن: دار الكرمل، ۱۹۸۸م (*۳،*۴،*۵،*۶).
۱۳۴. منصور، مناف. *مدخل إلى الأدب المقارن؛ سعيد عقل وبول فالیری*. بیروت: منشورات مرکز التوثيق والبحوث، ۱۹۸۰م (*۳،*۴،*۵،*۶). به نظر می‌رسد که

این کتاب یک بار تجدید چاپ شده است. (نک الخطیب ۱۹۹۹م، ص ۳۰۳؛ المناصرة ۲۰۰۵، ص ۷۳۸)

۱۳۵. ندا، طه. *الأدب المقارن. الطبعة الأولى*. بیروت: دار النهضة العربية، ۱۹۷۳م (*۱، *۲، *۳، *۴، *۵، *۶). این کتاب تا به امروز چندین بار در همان انتشارات تجدید چاپ شده است و می‌توان به چاپ دوم آن در سال ۱۹۷۵ و چاپ سوم آن در سال ۱۹۹۱ اشاره کرد. مؤلف در این کتاب بارها به بررسی پیوندهای زبانی و ادبی عربی-فارسی می‌پردازد. در چاپ سوم کتاب، مباحثی در زمینه ضرورت برقراری هر چه بهتر و بیشتر روابط ادبی و لغوی بین کشورهای اسلامی مطرح شده است. (برای مشاهده نقد این کتاب نک خضری ۲۰۱۱م، ص ۱۱۱-۱۱۶)

۱۳۶. نوفل، نبیل رشاد. *الأدب المقارن، قضايا ومشكلات*. الاسكندرية: منشأة المعارف، ۱۹۸۹م (*۱، *۲، *۳، *۴، *۵، *۶). مؤلف به طور گذرا به بررسی و نقد کتاب‌هایی پرداخته است که در زمینه روابط ادبی عربی-فارسی نوشته شده‌اند. کتاب، علاوه بر این، اشاراتی نیز به تأثیرپذیری رودکی از ابونواس، تأثیرپذیری شاعران ایرانی از متنبی، لیلی و مجنون در ادبیات فارسی و عربی، و در آخر مقامات و چگونگی انتقال آن از عربی به فارسی دارد.

۱۳۷. هریدی، محمد عبداللطیف. *الأدب المقارن؛ نظریة وتطبیق علی آداب الشعوب الإسلامية: الأدب التركي نموذجاً*. الطبعة الأولى. القاهرة: دار العين، ۲۰۰۸م. مؤلف در این کتاب به بررسی تلاش‌هایی می‌پردازد که برای نظریه‌پردازی در زمینه مقایسه ادبیات کشورهای اسلامی در چهارچوب مکاتب ادبیات تطبیقی صورت گرفته است و اصطلاحاتی مانند ادبیات تطبیقی اسلامی و مکتب اسلامی در ادبیات تطبیقی را به شدت رد می‌کند. در بخش عملی، مؤلف به مقایسه ادبیات عربی و ترکی می‌پردازد.

۱۳۸. هلال، محمد غنیمی. *الأدب المقارن*. القاهرة: مطبعة مخيمر، ۱۹۵۳م (*۱، *۲، *۳، *۴، *۵، *۶). سعید علوش در صفحه ۷۷۴ کتابش با عنوان *مکونات الأدب المقارن فی العالم العربی* تاریخ چاپ این کتاب را ۱۹۵۲ ذکر می‌کند! کتاب *الأدب المقارن* غنیمی هلال از ابتدای سال ۱۹۶۱ — گاه با تغییرات و حذف و اضافات بسیار — چندین بار در مصر و لبنان تجدید چاپ شده است.

آخرین چاپ‌های این کتاب در سال ۱۹۹۹ در دار العودة لبنان، و در سال ۲۰۰۱ در دار نهضة مصر منتشر شده است. این کتاب دربردارنده مباحث نظری و عملی در زمینه ادبیات تطبیقی و نیز پیوندهای زبانی و ادبی عربی-فارسی است. حسام الخطیب (۱۹۳۲م) در اشاره به اهمیت این کتاب می‌گوید: «تا اواخر دهه ۱۹۷۰، کتاب غنیمی هلال تنها منبع موجود در ادبیات تطبیقی [عربی] به شمار می‌رفت، و شرط می‌بندم که هیچ کتابی یک صفحه و حتی یک نقطه اضافه بر بیانات غنیمی هلال ارائه نکرده است» (الخطیب ۱۹۹۰، ص ۵۴). علی‌عشری زاید، از شاگردان غنیمی هلال در مصر، دامنه زمانی اهمیت کتاب *ادبیات تطبیقی غنیمی هلال* را تا زمان حاضر بسط می‌دهد و معتقد است که کتاب غنیمی هلال تا به امروز همچنان مهم‌ترین کتاب در زمینه ادبیات تطبیقی در جهان عرب به شمار می‌رود. (قسم البلاغة والنقد الأدبی والأدب المقارن. ۱۹۹۶، ص ۱۶۴؛ برای مشاهده نقد این کتاب نک خضری ۲۰۱۱، ص ۱۰۲-۱۰۷)

۱۳۹. ———. *الموقف الأدبی*. بیروت: دار العودة، ۱۹۷۷م (*۶).
۱۴۰. ———. *دور الأدب المقارن فی توجیه دراسات الأدب العربی المعاصر*. د ط. القاهرة: دار نهضة مصر، ۱۹۵۶م (*۱، *۳، *۴، *۶). مؤلف در این کتاب به مباحثی درباره پیوندهای عربی-فارسی، مانند مقامات در عربی و فارسی، قصه از زبان حیوانات و چگونگی انتقال آن از فارسی به عربی اشاره کرده است.
۱۴۱. ———. *فی النقد التطبیقی والمقارن. الفجالة-القاهرة: دار نهضة مصر، [دون تاریخ] (*۱، *۶)*. به گمان بسیار قوی، این کتاب در فاصله سال‌های ۱۹۷۳ و ۱۹۷۴م منتشر شده است. قضیه وقوف بر اطلال و دمن در ادبیات عربی و فارسی از مباحثی است که در این کتاب به آن اشاره شده است.
۱۴۲. ———. *النماذج الإنسانیة فی الدراسات الأدبیة المقارنة. القاهرة: دار نهضة مصر، ۱۹۵۷م (*۱، *۶)*. این کتاب در سال ۱۹۶۴ تجدید چاپ شده است. مؤلف در بخشی از کتاب از یک طرف به بررسی روابط عربی-فارسی، و از طرف دیگر به بررسی روابط ادبیات فارسی و غرب می‌پردازد.
۱۴۳. هندای، عبد الحمید. *رسالة الأدب المقارن. القاهرة: [دون ناشر]، ۱۹۹۷م (*۶)*.

۱۴۴. الهویمل، حسن بن فهد. *المناقفة والأسلمة*. الرياض: دار المسلم، ۱۹۹۵م (*۶).
۱۴۵. هیکل، عزة. *فى الأدب المقارن (تطبيقات نقدية)*. دط. القاهرة: الهيئة المصرية العامة للكتاب، ۲۰۰۴م.
۱۴۶. وزان، عدنان محمد. *مطالعات فى الأدب المقارن*. جدة: الدار السعودية للنشر والتوزيع، ۱۹۸۳م (*۳، *۴، *۶).
۱۴۷. وهبة، مجدى. *الأدب المقارن ومطالعات أخرى*. الطبعة الأولى. مكتبة لبنان؛ الشركة المصرية العالمية للنشر-لونجمان، ۱۹۹۱م (*۴، *۶).

ب) در ایران

۱. امین مقدسی، ابوالحسن. *ادبیات تطبیقی؛ با تکیه بر مقارنه ملک الشعراء محمد تقی بهار و امیرالشعراء احمد شوقی*. چاپ اول. تهران: مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، ۱۳۸۶هش/۲۰۰۷م. مؤلف در بخشی از کتاب به بررسی مباحث نظری در زمینه ادبیات تطبیقی می‌پردازد و، ضمن اشاره به مهم‌ترین مکاتب این حوزه، سیر تاریخی ادبیات تطبیقی را در کشورهای عربی و ایران دنبال می‌کند. مؤلف در بخش دیگر کتاب به تأثیر قرآن و حدیث در ادبیات فارسی اشاره می‌کند و در آخر با مقایسه‌ای بین بهار و شوقی به کار خود پایان می‌دهد. (برای مشاهده نقد این کتاب نک خضری ۲۰۱۱م، ص ۱۲۷ و ۱۲۸)
۲. بهنام، جمشید. *ادبیات تطبیقی*. تهران: چاپخانه مسعود سعد، ۱۳۳۲هش/۱۹۵۳م. گویا این کتاب در اصل ترجمه و تلخیصی از کتاب گیار بوده است. (نک گیار ۱۳۷۴هش/۱۹۹۵م، مقدمه مترجم).
۳. حدیدی، جواد. *برخورد اندیشه‌ها*. چاپ اول. تهران: توس، ۱۳۵۶هش/۱۹۷۷م. مؤلف در این کتاب چگونگی تأسیس ادبیات تطبیقی در کشورهای غربی، به‌ویژه فرانسه، را بررسی می‌کند، و با توجه به مبانی مکتب فرانسوی تعریفی از ادبیات تطبیقی به دست می‌دهد.
۴. زرین‌کوب، عبدالحسین. *آشنایی با نقد ادبی*. چاپ اول، تهران: ۱۳۳۸هش/۱۹۵۹م؛ چاپ دوم، ۱۳۷۲هش/۱۹۹۳م. مؤلف در این کتاب به تعریف ادبیات تطبیقی بر

- اساس مکتب فرانسوی پرداخته است. این کتاب چندین بار تجدید چاپ شده است. (نک چاپ هشتم. تهران: انتشارات سخن، ۱۳۸۸ ه‍.ش/۲۰۰۹م)
۵. ساجدی، طهمورث. *از ادبیات تطبیقی تا نقد ادبی*. چاپ اول. تهران: امیر کبیر، ۱۳۸۷ ه‍.ش/۲۰۰۸م.
۶. شیخی، علیرضا. *الأدب المقارن (ادبیات تطبیقی)*. چاپ اول. تهران: دانشگاه پیام نور، ۱۳۸۷ ه‍.ش/۲۰۰۸م. این کتاب آموزشی که برای واحد درسی ادبیات تطبیقی گروه‌های زبان و ادبیات عربی دانشگاه‌های پیام نور ایران تألیف شده، به‌طور کلی به بررسی مباحث نظری ادبیات تطبیقی و نیز مقایسه‌های شکل‌گرفته در زمینه عربی و فارسی پرداخته است. (برای مشاهده نقد این کتاب نک خضری ۲۰۱۱م، ص ۱۳۰)
۷. صابری، علی. *الأدب المقارن؛ دراسات تطبیقیة*. چاپ اول. تهران: شرح، ۱۳۸۶ ه‍.ش/۲۰۰۷م. مؤلف علاوه بر بررسی مباحث نظری در زمینه ادبیات تطبیقی — مکتب‌های فرانسوی و امریکایی — به بررسی مباحث کاربردی در این حیطه نیز می‌پردازد. (برای مشاهده نقد این کتاب نک خضری ۲۰۱۱م، ص ۱۲۹ و ۱۳۰)
۸. فرشیدورد، خسرو. *درباره ادبیات و نقد ادبی*. تهران: امیرکبیر، ۱۳۶۳ ه‍.ش/۱۹۸۴م. مؤلف در این کتاب با توجه به مبانی مکتب فرانسوی به تعریف ادبیات تطبیقی می‌پردازد.
۹. محمدی، ابراهیم. *مبانی نظری ادبیات تطبیقی (فارسی-عربی)*. چاپ اول. بیرجند: انتشارات قهستان، ۱۳۸۹ ه‍.ش/۲۰۱۰م.
۱۰. هاشملو، محمد رضا. *ادبیات تطبیقی*. چاپ اول. گیلان: انتشارات دانشگاه گیلان، ۱۳۸۰ ه‍.ش.

منابع

- أبو عسلی، برهان. «الدراسات العربية المقارنة واقعها وآفاقها». *مجلة العلوم الإنسانية*. كلية الآداب. جامعة بحرین. العدد ۱۸-۱۹، ۲۰۱۰: ۵۶-۱۱۴.

- بزرگ‌چمی، ویدا. «کتاب‌شناسی پایان‌نامه‌های ادبیات تطبیقی در ایران». *ادبیات تطبیقی*، ویژه‌نامهٔ *نامهٔ فرهنگستان*. ۱/۱ (۱۳۸۹): ۱۴۶-۱۷۶.
- بکار، یوسف حسین. «الأدب المقارن: تعریف و نقد». *المتنللی*. دبی. ۲۴/۲ (تموز ۱۹۸۵): ۴۵-۳۰.
- _____. «ببلیوجرافیه الدراسات العربیة المقارنة فی اللغات الشرقيّة وآدابها». *عالم الكتب*. مج ۴/۱۱ (ربیع الآخر ۱۹۹۰): ۵۰۴-۵۱۰.
- _____. «دراسات فی الأدب المقارن (قراءة نقدیة)». *المجلة العربیة للعلوم الإنسانیة*. جامعة الكويت. المجلد الأول / العدد الثالث (۱۹۸۱): ۷۰-۹۵.
- بوش، فخری محمد ترکی. *تأثیر أبی العلاء المعری فی رباعیات عمر الخیام*. إشراف: أ.د صلاح فضل؛ أ.د أحمد الخولی. رسالة مقدمة لنیل درجة الماجستير. جامعة عين شمس: كلية الآداب، قسم اللغة العربیة، ۱۴۱۷هـ/ ۱۹۹۷.
- پراندوجی، نعیمه. *بررسی آثار، افکار و جایگاه محمد غنیمی هلال در ادبیات تطبیقی عربی*. پایان‌نامهٔ دورهٔ کارشناسی ارشد زبان و ادبیات عربی. تهران: دانشگاه تربیت مدرس، دانشکدهٔ علوم انسانی، گروه زبان و ادبیات عربی، ۱۳۸۷.
- جمال‌الدین، محمد سعید. *ادبیات تطبیقی: پژوهشی تطبیقی در ادبیات عربی و فارسی*. ترجمهٔ سعید حسام‌پور، حسین کیانی. چاپ اول. شیراز: دانشگاه شیراز، ۱۳۸۹.
- خضری، حیدر. *الدراسات المقارنة بین الأدبین العربی والفارسی: دراسة نقدیة مقارنتة*. رسالة مقدمة لنیل درجة الدكتوراه فی الأدب المقارن. الجمهورية العربیة السوریة: جامعة دمشق، كلية الآداب والعلوم الإنسانیة، قسم اللغة العربیة وآدابها، ۲۰۱۱.
- الخطیب، حسام. «الأدب المقارن...عالمیاً وعربیاً». *مجلة الفیصل*. الرياض. س ۱۴/ع ۱۵۹ (نيسان/أبریل ۱۹۹۰): ۱۵۱-۲۱۲.
- _____. *آفاق الأدب المقارن عربیاً وعالمیاً*. ط ۱. بیروت: دار الفكر المعاصر؛ دمشق: دار الفكر، ۱۹۹۲.
- _____. *آفاق الأدب المقارن عربیاً وعالمیاً*. ط ۲. دمشق: دار الفكر، ۱۹۹۹.
- السید، غسان. *الحرية الوجودیة بین الفكر والواقع، دراسة فی الأدب المقارن*. [دمشق]: مطبعة زید بن ثابت، [دون تاریخ].
- شلش، علی. *الأدب المقارن بین التجربتیّن الأمريكيّة والعربیة*. ط ۱. الرياض: دار الفیصل الثقافیة، ۱۹۹۵.
- عزیزنیا، علی. *وقوف بر اطلال و دمن در ادبیات عربی و فارسی*. پایان‌نامهٔ دورهٔ کارشناسی ارشد زبان و ادبیات عربی. تهران: دانشگاه تربیت مدرس، دانشکدهٔ علوم انسانی، گروه زبان و ادبیات عربی، ۱۳۸۶.

- علوش، سعید. «ببلیوگرافیه الأدب المقارن فی العالم العربی». *مجلة كلية الآداب والعلوم الإنسانية*. الرباط، ع ۵ و ۶ (۱۹۷۹): ۲۰-۴۵.
- _____. *مدارس الأدب المقارن؛ دراسة منهجية*. ط ۱. الدار البيضاء: المركز الثقافي العربی، ۱۹۸۷.
- _____. *مدارس الأدب المقارن؛ دراسة منهجية*. ط ۱. الدار البيضاء: المركز الثقافي العربی، ۱۹۸۷.
- _____. *مكونات الأدب المقارن فی العالم العربی*. ط ۱. بیروت: الشركة العالمية للكتاب؛ الدار البيضاء: سوشیریس، ۱۹۸۷.
- قسم البلاغة والنقد الأدبی والأدب المقارن. محمد غنیمی هلال: *ناقلاً ورائداً فی دراسة الأدب المقارن*. ط ۱. القاهرة: دار الفكر العربی، ۱۹۹۶.
- گیار، ماریوس فرانسوا. *ادبیات تطبیقی*. ترجمه علی اکبر خان محمدی. تهران: پازنگ، ۱۳۷۴.
- المناصرة، عزالدین. *النقد الثقافي المقارن؛ منظور جدلی تفکیکی*. ط ۱. الأردن، عمان: دار مجدلاوی للنشر والتوزیع، ۲۰۰۵.
- _____. *علم التناص المقارن (نحو منهج عنكبوتی تفاعلی)*. الأردن: دار مجدلاوی للنشر والتوزیع، ۲۰۰۶.
- نظری منظم، هادی. «تاریخ الأدب المقارن فی ایران». *دراسات فی اللغة العربیة وآدابها*. سمنان - تشرین. س ۱/ع ۱ (۲۰۱۰/۱۳۸۹): ۱۲۵-۱۵۱.
- _____. *الدراسات المقارنّة بین العربیة والفارسیة علی ضوء المدرسة الفرنسیة*. رسالة دکتري زبان و ادبیات عربی. تهران: دانشگاه علامه طباطبائی، گروه زبان و ادبیات عربی، ۱۳۸۸.